

D

TÆNK PÅ
PENSIONENAf *Mette Deding*

I den seneste tid har der været en del debat om deling af pensioner ved skilsmisse, efter at en ny lov trådte i kraft d. 1. januar 2007. Debatten har primært drejet sig om de frivillige pensionsopsparinger, som ikke længere skal deles mellem ægtefæller ved skilsmisse. Dette opfattes som problematisk, fordi mænd i gennemsnit har større frivillige pensioner end kvinder. I debatten har der været mindre fokus på det forhold, at der også er forskel på kvinders og mænds obligatoriske arbejdsmarkedspensioner, dels fordi kvinder arbejder færre timer end mænd på arbejdsmarkedet, og dels fordi kvinder gennemsnitligt får en lavere løn end mænd. Så uanset at vi har fået en ny lov, der kan medvirke til at skærpe uligheden mellem kvinder og mænds fremtidige pensionsforhold, er der allerede i dag god grund til, at ægtepar tænker på ligestillingen i forhold til alle deres pensionsordninger.

Den nye lov

Før 1. januar 2007 skulle alle kapitalpensioner og ratepensioner deles ved en skilsmisse, uanset om det var hans eller hendes navn, der stod på pensionen, på samme måde som familiens øvrige aktiver (fx friværdien i huset). Efter 1. januar 2007 beholder hver ægtefælle som udgangspunkt sin egen pension ved en evt. skilsmisse, medmindre parret har lavet en ægtepagt om det

modsatte, eller medmindre der er 'urimelig' stor forskel på kvindens og mandens økonomiske forhold. Det sidste gælder ved skærpede omstændigheder, for eksempel hvis kvinden har været hjemmegående og derfor slet ikke har nogen pensionsopsparing.

Kritikere af loven mener, at lovændringen rammer kvinder hårdt, fordi der i mange familier spares mest frivillig pension op til manden. Hvis manden tjener mest og betaler topskat, kan det bedst betale sig at spare op til pension i hans navn, fordi det giver det største skattefradrag. Nogle familier har endda benyttet sig af muligheden for at låne penge i boligens friværdi og anbringe dem i mandens frivillige pensionsopsparing netop på grund af denne skattefordel. Dette er selvfølgelig ikke noget problem, hvis parret bliver sammen, men hvis de går fra hinanden, skal de nu kun dele boligens (mindre) friværdi og ikke pensionsformuen.

Men faktisk kan man ud fra et ligestillingssynspunkt argumentere for, at problemet er større end som så. Gennemsnitligt er kvinders arbejdsmarkedspensioner mindre end mænds, fordi de over livet arbejder færre timer til en lavere løn. Disse pensioner beholdes af hver enkelt ægtefælle ved en evt. skilsmisse, uanset den nye lov. Mange familier har taget en (mere eller mindre bevidst) beslutning om, at kvinden tager sig mest af hjem og børn, mens manden er hovedforsørgeren (Deding, Lausten og Andersen, 2006). Dette valg betyder, at den samlede ar-

E

B

A

T

Tabel 1. Løn og pension i hhv. den private, den kommunale og den statslige sektor, 2005¹

	Privat sektor	Kommunal sektor	Statslig sektor
Kvindens løn/time ²	202,81	206,98	229,66
Mænds løn/time ²	236,70	236,60	248,63
Kvindens løn i procent af mænds løn	85,7 %	87,5 %	92,4 %
Kvindens pension/time ³	20,40	24,44	29,52
Mænds pension/time ³	25,13	29,67	31,89
Kvindens pension i procent af mænds pension	81,2 %	82,4 %	92,6 %

Kilde: Danmarks Statistiks Statistikbank

1. Timelønningerne i tabellen er gennemsnitslønnen for alle i den enkelte sektor. Der er altså ikke taget højde for fx forskelle i uddannelse, hvilket betyder noget for lønniveauet. Dette er således grunden til, at gennemsnitslønnen er væsentligt højere i den statslige sektor i forhold til i den private og kommunale sektor, idet uddannelsesniveaet er højere i den statslige sektor end i de øvrige sektorer.

2. Fortjeneste (ekskl. Genetillæg) i kr. pr. præsteret time

3. Pension inkl. ATP i kr. pr. præsteret time

bejdsmarkedspension for familien over årene bliver ulige fordelt.

Kvinder og mænds arbejdsmarkedspensioner

Ser vi på hhv. den private, den kommunale og den statslige sektor, er der ikke stor forskel på, hvor meget kvinder og mænd får i pension pr. præsteret time,¹ når det beregnes som procentandelen af timelønnen (tabel 1). Men fordi kvinders løn per præsteret time ligger 8 til 15 procent lavere end mænds løn (ukorrigerede lønforskelle), er det klart, at det beløb, som kvinder får indbetalt i pension er væsentligt mindre end mænds beløb.

Tallene i tabel 1 refererer til, hvor meget pension kvinder og mænd i gennemsnit får for hver time, de arbejder. Dette skal så sammenholdes med den kendsgerning, at kvinder over livet arbejder langt færre timer

end mænd. Der er tre årsager til dette: For det første er kvinder beskæftiget i mindre grad end mænd (Tabel 2), hvilket skyldes at de oftere er berørt af arbejdsløshed end mænd, og at flere kvinder end mænd står uden for arbejdsstyrken, for eksempel fordi de er under uddannelse eller på førtidspension. For det andet er kvinders gennemsnitlige arbejdstid ca.

seks timer kortere end mænds om ugen (Tabel 2). For det tredje er kvinders gennemsnitlige fravær højere end mænds, specielt pga. barselsorlov, hvilket trækkes fra det aftalte timetal i beregningen af de præsterede timer.² Det er ikke muligt præcist at beregne størrelsen af kvinders og mænds samlede pensionsindbetalinger, men alle disse faktorer trækker i ret-

Tabel 2.

Beskæftigelsesfrekvens og gennemsnitlig ugentlig arbejdstid, 2005

	Kvinder	Mænd
Beskæftigelsesfrekvens ¹	69,3	75,8
Ugentlig arbejdstid ²	32,5	38,5

Kilde: Danmarks Statistiks Statistikbank

1. Beskæftigede i alderen 16-66 i forhold til befolkningen i alderen 16-66 år

2. Gennemsnitlig normal ugentlig arbejdstid for beskæftigede i alderen 16-66 år

ning af, at kvinders arbejdsmarkedspensioner gennemsnitligt bliver væsentligt lavere end mænds.

Specialisering i familien går ud over kvindernes pension

Der kan være mange og delte meninger om, hvad der er ret og rimeligt for den enkelte familie. Problemet er, at fx mange børnefamilier bevidst indretter sig sådan, at moren er den hovedansvarlige for børn og husholdning, mens faren er den primære forsørger. Denne specialisering bunder i en række faktorer, bl.a. hensynet til balancen mellem familie- og arbejdsliv (se Deding, Lausten og Andersen, 2006), og kan i den enkelte familie synes at være udslag af en rational beslutning. Men det er nok de færreste familier, der tænker på skilsmisse og pensioner i den forbindelse, måske fordi det betragtes som en usandsynlig situation eller noget, der ligger langt ude i fremtiden. Netop derfor risikerer kvinder i højere grad end mænd at blive dobbelt ramt i forbindelse med en skilsmisse. Dels sparer kvinder mindre op via arbejdsmarkedspensionen end mænd, og dels sparer mænd mere op på kapital- og ratepensioner end kvinder gør. Der er derfor god grund til at opfordre både kvinder og mænd til at tage aktivt stilling til, hvordan familiens midler placeres, og hvordan familiens samlede pension er fordelt, og handle derefter, før det er for sent.

NOTER

1. Præsterede timer defineres som det aftalte antal løntimer minus fravær pga. sygdom, børns sygdom og orlov.
2. Fraværprocenten for hhv. den statslige og kommunale sektor kan findes på Danmarks Statistiks Statistikbank, mens den ikke er tilgængelig for den private sektor.

LITTERATUR

Mette Deding, Mette Lausten og Angelo Andersen (2006): Børnefamiliernes balance mellem familie- og arbejdsliv. Socialforskningsinstituttet, rapport 06:32.

Mette Deding, ph.d., seniorforsker, Socialforskningsinstituttet

FORÆLDRESKABER OG LIGESTILLINGSDEBAT

Af *Anna Ole Riis*

Den 5. december 2006 indgik samtlige folketingspartier en aftale om et forslag til en ny lov om forældreansvar. En vedtagelse af loven vil få indflydelse på, hvordan sager om forældremyndighed og samvær for fremtiden vil blive håndteret af myndighederne. Spørgsmålet er, om loven samtidig vil være med til at gøre op med de rigide fremstillinger af forældreskabet som biologisk størrelse, der efter min opfattelse tegner sig i den del af den offentlige debat som kritiserer forslaget.

Lovforslaget med bemærk-

ninger er ganske omfattende læsning og indeholder – i forhold til den hidtidige lovgivning og praksis – mere end 30 nye tiltag, enten som deciderede lovparagraffer, eller som mere eller mindre præcist formulerede hensigter og retningslinjer. Af centrale nyskabelser er blandt andet, at retten vil kunne idømme (fortsat) fælles forældremyndighed, hvor to forældre i dag kun kan forlade retssalen som henholdsvis taber og vinder. Gamle sager vil kunne genoptages. Retten vil særskilt kunne afgøre, hos hvem af forældrene barnet skal have bopæl, og det skal have betydning, hvem af forældrene der bedst evner at samarbejde og sikre barnets kontakt til den anden forælder. Der skal kunne fastsættes deleordninger, hvor barnet er lige meget hos hver forælder, og forældrene skal som udgangspunkt dele ansvaret for transporten af barnet mellem de to hjem. Endelig skal alle børn inddrages i sagerne, så deres perspektiv tæller med i afgørelserne.

Det er særligt omkring begreberne ligestilling, diskrimination, fædretterigheder, privilegier, kamp, magt og tvang, at den folkelige debat har udspillet sig i mere end et halvt hundrede indlæg i landets aviser siden den politiske aftale blev indgået.

De færreste indlæg refererer specifikt til lovteksten/bemærkningerne, og generelt er meningsudvekslingerne præget af den brede pensel i et dramatisk, billedrigt associerende sprog. At området er et følelsesmæssigt ømt punkt for

mange er tydeligt og for en del givetvis udtryk for egne smertelige erfaringer. Nogle af debattørerne er dog tillige kendte fra mange års køns- og ligestillingsdebat, og derfor forudsigelige i deres opfattelse af verden og ideologisk fasttømrede holdninger til tingene.

Indlæggene falder overordnet i tre klare kategorier: kvinder og mænd som hilser lovforslaget velkomment, mænd som ikke finder lovforslaget tilstrækkeligt samt kvinder som er stærkt utilfredse med lovforslaget. Jeg skal i det følgende koncentrere mig om sidstnævnte, der særligt har været repræsenteret ved Bente Holm Nielsen, Nanna Gersov og Lone Nørsgaard, hvis indlæg de følgende citater stammer fra.

En grundpræmis i mange indlæg er spørgsmålet om, hvem og hvad der mest sandfærdigt definerer barnets bedste. Af kritikerne af forslaget, bliver det i den forbindelse gentagne gange påtalt, at børn ikke bør gøres til genstand for ligestillings- og forældrerettighedsprojekter. Nørsgaard hævder, at “[d]et nye lovforslag er et børnefjendsk tiltag i ligestillingens navn” (LN, Information 20/02/07), og ønsker et opgør med ligestillingsbegrebet, som hun mener bliver skamredet og manipuleret med: “for oprindelig blev [ligestillingsbegrebet] dannet i forhold til og har fortsat sin berettigelse på arbejdsmarkedet, i uddannelsessektoren og i det politiske liv [...] Der må imidlertid skelnes skarpt mellem ligestilling og ligemageri. Ligestilling som begreb bør ikke refleksionsløst påtvinges det

familiemæssige og kropslige område” (*ibid.*). I Nørsgaards optik gælder ligestilling med andre ord kun uden for hjemmet, ikke inden for hjemmet.

Forskelligheder mellem kønnene bliver dermed brugt til at retfærdiggøre en uligestilling af mænd og kvinder i familien. Det gælder hvad enten forskellighederne defineres kulturelt (“selvsagt får kvinderne så ofte forældremyndigheden, fordi de i 95 pct. af tilfældene har udført hovedparten af omsorgsopgaverne”) (LN, Jyllands-Posten 17/12/06) eller biologisk (“Kvinder er bedre omsorgsgivere for små børn, fordi de har et biologisk forspring [...] Mænd er ikke primære omsorgspersoner af biologiske grunde”) (LN, Jyllands-Posten 27/01/07).

I forlængelse af sådanne synspunkter fremføres det endvidere, særligt af Gersov og Nielsen, at forslaget, som konsekvens, faktisk er med til at degradere og umyndiggøre kvinder. Og dét at andre kvinder, ifølge disse debattører, ikke siger fra, skyldes den blindhed der følger af et patriarkalsk magtkompleks.

Forestillinger om køn spiller i indlæggene en afgørende rolle for den måde faderskab og moderskab italesættes på. Indlæggene hviler på en blank afvisning af socialkonstruktivistiske kønsopfattelser med henvisning til, at afgørende kropslige præmisser overses. Med argumentationen diagnostiseres en postuleret afgrundsdyb væsensforskel mellem mænd og kvinder og mellem kvinder og mænds forældreskaber. Nørsgaard hævder for eksempel, at

kønnene har fundamentalt forskellige bevæggrunde til at indgå parforhold: “Manden først og fremmest for at få regelmæssig sex, kvinden for at få en ven og medredebygger” (LN, Politiken 06/02/07), og hun pointerer, at “kvindekroppen er det eneste vækstrum for et kommende barn” (*ibid.*).

Forældreansvarsloven er således blevet genstand for markante forsøg på at definere barnets bedste via en begrænsning af ligestillingsbegrebets berettigelse til sammenhænge, hvor kvinders ligestilling i arbejdslivet er på spil. For med den begrænsning annulleres ligestillingsbegrebet nemlig samtidig, når det handler om fædres og mødres ligestilling inden for familien. Det gøres særligt ved at retfærdiggøre mødres naturlige forspring i forældremyndigheds- og samværssager, med implicit såvel som eksplisit henvisning til hendes naturaliserede, symbiotiske forhold til barnet.

Hovedparten af forældre finder i forbindelse med et samlivsbrud lykkeligvis selv de bedst mulige løsninger for deres børn. For dem vil lovforslaget, måske bort set fra et bekræftende signal, være uden relevans. For en lille gruppe af familier har børnene særligt behov for beskyttelse mod overgreb og krænkelse. Det er mit indtryk, at lovforslaget netop skærper opmærksomheden på disse udsatte børn. Endelig er der en mellemgruppe af forældre, som ikke af sig selv umiddelbart evner den nødvendige dialog, og som derfor i større eller mindre omfang har brug for lovgivning og for

FAKTA**Den politiske beslutningsproces**

- Mar 2005 Udvalget om Forældremyndighed og Samvær blev nedsat.
- Maj 2006 Udvalgets betænkning "Barnets perspektiv" blev sendt i høring.
- Dec 2006 Partierne indgik en fælles politisk aftale om forslag til en ny forældreansvarslov.
Forslaget blev sendt i høring.
- Jan 2007 Familieminister Carina Christensen fremsatte lovforslag (L133 og L134).
- Feb 2007 L133 og L134 blev førstebehandlet og henvist til Retsudvalget.
- Herefter vil følge 2. og 3. behandling. Loven ventes at træde i kraft 1. oktober 2007.

Mere information

- www.familiestyrelsen.dk: Udvalgets kommissorium og betænkning samt generelt om lovforslaget og om dets betydning for allerede afsluttede, igangværende og kommende sager.
 - www.hoeringsportalen.dk: Alle høringssvarene.
 - www.ft.dk: Sammenfatning af høringssvarene og familieministeriets kommentarer dertil, L133 og L134 med bemærkninger samt referat af førstebehandlingen.
-

samfundets bistand og eventuelle intervention. Det er særligt for børn (og forældre) i disse familier, at lovforslaget efter min mening har sin store berettigelse.

Og den offentlige debat er ikke ubetydelig for de familier. Særligt ikke når det biologiske fundament også skinner igennem i dele af den betænkning og de høringssvar, som rent faktisk udgør grundlaget

for det politiske arbejde. Her findes nemlig ikke 'blot' en afvisning af ligestilling som konfliktdæmpende strategi, men tillige forestillingen om modernens naturlige forrang til barnet, blandt andet i kobling med en selektiv benyttelse af tilknytningsteorien.

Det tyder for mig på, at der er et behov for noget, som ny lovgivning og praksis ikke i sig selv nødvendigvis opfylder.

Nemlig et behov for formidling af langt mere nuancerede forældreskabsfortællinger som ikke bare bryder med essentialiserede og dikotome fremstillinger af kønnene, men som også indtænker barnets bedste uden pr. definition samtidig at ekskludere ligestillingsdebatten.

Anna Ole Riis, cand.scient.soc